Darius Kontrimas

Alytaus piliakalnio papėdės gyvenvietė

2015 m. birželį Alytaus piliakalnio su gyvenviete (UK 22599), gyvenvietės (UK 22600) vizualinės apsaugos pozonyje, prie Alytaus piliakalnio su gyvenviete teritorijos PR ribos projektuojamoje poilsio aikštelėje detaliųjų tyrimų metu buvo ištirtas 49 m^2 plotas ir 6 m^2 plotas – žvalgomaisiais šurfais. Iš viso tyrinėta 55 m^2, žvalgytas apie 1000 m^2 plotas.

Alytaus piliakalnio papėdės gyvenvietė tyrinėta 1985–1986, 2001, 2011 ir 2013 m. (*ATL 1984 ir 1985 metais*, V., 1986, p. 35–37; *ATL 1986 ir 1987 metais*, V., 1988, p. 38–39; *ATL 2001 metais*, V., 202, p. 285; *ATL 2011 metais*, V., 2012, p. 77–81; *ATL 2013 metais*, V., 2014, p. 495). 2015 m. M. Dubinskaitė šioje gyvenvietėje, sklype Piliakalnio g. 27 irgi vykdė žvalgomuosius tyrimus (žr. p. 109–110).

2015 m. detaliųjų tyrimų vieta yra pirmojoje Nemuno terasoje, apie 65 m į PR nuo Alytaus piliakalnio P šlaito, 21 m į ŠR nuo dabartinės Nemuno vagos kranto (1 pav.). Paviršius nežymiai kyla PV–ŠR kryptimi, 37 m atkarpoje nuo H_{abs} 64,00 m iki H_{abs} 66,00 m. Atsižvelgiant į šių ir ankstesnių metų tyrimų rezultatus bei reljefo ypatybes, galima daryti prielaidą, kad Alytaus piliakalnio papėdės gyvenvietės kultū-

1 pav. Tyrimų vietos situacijos planas: 1 – Alytaus piliakalnis su gyvenviete (2015 m. gruodį); 2 – Alytaus piliakalnis su gyvenviete (2015 m. rugpjūtį); 3 – ankstesnių tyrimų vietos; 4 – 2015 m. tirti šurfai; 5 – 2015 m. ištirtas plotas. D. Kontrimo brėž.

Fig. 1. Situation plan of the investigation site: 1 – Alytus Hillfort and the adjacent settlement (2015-12); 2 – Alytus Hillfort and the adjacent settlement (2015-08); 3 – earlier investigation sites; 4 – the 2015 excavated test pits; 5 – the 2015 investigated area

2 pav. Briauninės formos puodų brūkšniuotu paviršiumi šukės. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 2. Sherds of vessels with brushed surfaces, an inverted rim, and corner articulation

rinis sluoksnis gali būti išplitęs iki H_{abs} 64,00 m horizontalės – iki buvusios senvagės, tačiau tam patvirtinti reikia platesnių tyrimų. XX a. šios vietos aplinkoje ties piliakalniu buvo sodybos. Gyventojai pasakojo, kad tuomet visą Piliakalnio gatvę ir dalį sodybų Nemuno potvynių metu apsemdavo pakilęs vanduo.

2015 m. žvalgomųjų tyrimų metu tik šurfe 1 aptiktas apardytas kultūrinis sluoksnis su I–XIV a. keramika. Šurfe 2 paviršiniame maišytame grunto sluoksnyje rastos kelios XVI–XIX a. žiestų puodų šukės, giliau fiksuoti sąnašiniai Nemuno potvynių sluoksniai. Šurfe 3 jokių radinių neaptikta – taip pat fiksuoti sąnašiniai Nemuno ir Alytupio sąnašiniai sluoksniai – tikėtina, kad šurfo vietoje galėjusi būti Alytupio senvagė, Nemuno ir Alytupio santakos vieta.

Projektuojamos aikštelės vietoje tirtame plote po sąnašiniu, tikėtina, Nemuno potvynių metu susiformavusiu priemolio ir molio sluoksniu fiksuotas išlikęs 30–60 cm storio gyvenvietės kultūrinis sluoksnis, nepaveiktas vėlyvų suardymų, todėl visi radiniai priskirtini vienam kompleksui. Fiksuotuose pjūviuose matyti, kad įžemio altitudė nežymiai kyla, taip pat kultūrinis sluoksnis plonėja ŠR–PV kryptimi (Nemuno pakrantės link). Visame tirtame plote įžemio horizonte užfiksuoti tik 3 objektai. Pirmieji du – duobės, užpildytos juodu kultūriniu sluoksniu su radiniais. Prie objektų taip pat priskirta ir didesnė degusių akmenų koncentracija, nes likusioje ploto dalyje aptikta tik pavienių akmenų.

Tirtame plote iš viso surinkta 3461 keramikos šukė (29,793 kg), iš kurių 37,76 % yra nenustatyto tipo. Kadangi keramikos pasiskirstymas tirtame plote aiškesnių „lizdų“, koncentracijų nesudarė, o kultūrinio sluoksnio paviršius yra gana nelygus, objektyviai bandyti jį suskirstyti į tam tikrų laikotarpių horizontus neįmanoma. Iš keramikos tipų pasiskirstymo pagal aukščius matyti, kad keramikos kompleksas tirtame plote yra sumaišytas. Tirtame plote aptikta visų geležies amžiui būdingų keramikos tipų, taip pat apžiestos, todėl kultūrinio sluoksnio chronologija išlieka labai plati – I/II a. II pusė – XIV a. Pagal procentinį keramikos tipų pasiskirstymą galima teigti, kad intensyviausiai ir, ko gero, ilgiausiai tirta gyvenvietės zona naudota I–VII a.

Keramika brūkšniuotu paviršiumi sudaro antrą pagal kiekį keramikos rūšį (33,75 %). Brūkšniuotosios keramikos puodai buvo briauninių formų. Didžioji dalis briaunų labai ryškios ir ornamentuotos – vyrauja tiek vertikalus, tiek horizontalus gnaibymas ir duobučių ornamen-

tas (2 pav.). Visų puodų viršutinėje dalyje brūkšniavimas horizontalus (išorėje), vidinėje puodo dalyje pasitaiko tiek vertikalaus, tiek horizontalaus, tiek netaisyklingo brūkšniavimo. Apatinėje puodo dalyje, žemiau briaunos brūkšniuota vertikaliai. Sprendžiant iš pakraštėlių ir sienelių, brūkšniuotoji keramika yra ryškiai briaunuota ir datuojama I–II a. I puse.

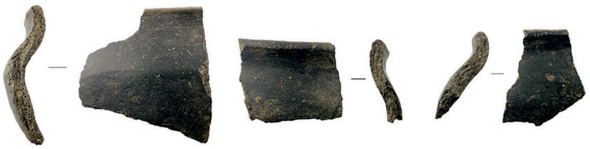
Didžiausią (48,83 %) keramikos grupę sudaro keramika grublėtu paviršiumi. Pagal puodų kaklelius, pakraštėlius šias šukes galima skirstyti į ankstyvąją grublėtąją keramiką (briauninės formos puodai – III–IV a. II pusė) ir vėlyvąją grublėtąją keramiką (tiesūs kakleliai – IV a. II pusė – VII a.). Pagal identifikuotas šukes vėlyvosios grublėtos keramikos aptikta 7 kartus daugiau nei ankstyvosios. Keramika kruopėtu paviršiumi sudaro 2,97 %. Dalis šukių, išskyrus pakraštėlius, gali būti ir kitokios grublėtos keramikos atmainos – tiksliai nusakyti sunku, nes tam reikėtų kur kas didesnių fragmentų (3 pav.).

Gludinta keramika sudaro 4,78 % visos aptiktos keramikos. Didžioji gludintos keramikos dalis yra juoda – išdegta redukcinėje aplinkoje. Pagal aptiktus pakraštėlius galima daryti prielaidą, kad gludintos keramikos puodai buvo briauninės formos (4 pav.). Keramika lygiu paviršiumi sudaro 8,31 % visos aptiktos keramikos. Keramikos lygiu paviršiumi dugnų identifikuota daugiausia dėl šiai keramikos rūšiai būdingo dugno praplatėjimo. Šio tipo keramikos šukės puoštos lygiagrečių linijų, bangelės ir įspaudų ornamentais. Kaip atskirą grupę galima išskirti šukes su gnaibytiniu paviršiumi. Atskirai paminėtinas fragmentas (5 pav.), kurio paviršiuje aiškaus gnaibymo spaudžiant pirštais nėra, tačiau matomi nago įspaudai. Keramiką lygiu paviršiumi skaidyti į atskiras grupes (vėlyvąją ir ankstyvąją) sudėtinga, aptiktos šukės gana nedidelės, o kai kurių molio masė labai

3 pav. Keramika grublėtu paviršiumi. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 3. Pottery with rough surfaces

4 pav. Briauninės formos puodų gludintu paviršiumi šukės. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 4. Sherds of pottery with burnished surfaces, an inverted rim, and corner articulation

5 pav. Keramikos su nagų įspaudais ir gnaibytinės keramikos šukės. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 5. Sherds of pottery with nail impressions and pinched decorations

panaši į keramikos brūkšniuotu paviršiumi. Apžiesta keramika sudaro 1,34 % visos aptiktos keramikos.

Be keramikos, tirtame plote rasti 29 metaliniai dirbiniai. Didžioji jų dalis labai fragmentiška – tai peilių ašmenų fragmentai, grandelių dalys ir itin smulkūs neaiškūs radiniai. Atskirai paminėtini papuošalai: juostinės apyrankės nežymiai platėjančiais galais dalis (VIII–XI a.) – sulenkta, vienas galas nukirptas, nupjautas; per pusę pjauta pasaginė segė platėjančiais galais (VIII–XV a.); lazdelinis smeigtukas nulaužta galvute, pailgas 66 cm ilgio dirbinys su atlenkta

6 pav. Juostinė apyrankė platėjančiais galais, pasaginė segė ir nenustatytos paskirties dirbinys (iš kairės į dešinę). D. Kontrimo nuotr.

Fig. 6. A flat bracelet with flaring terminals, a penannular brooch, and an artefact of indeterminate purpose (from left to right)

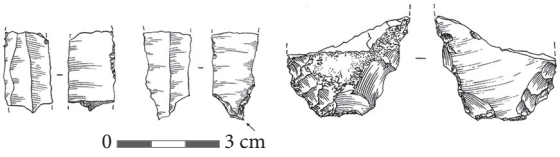

7 pav. Ornamentuotas verpstukas. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 7. A decorated spindle whorl

8 pav. Titnago radiniai (iš kairės į dešinę): skeltė, strėlės antgalis, kirvelis. G. Gudaitienės pieš.

Fig. 8. Flint finds (from left to right): a blade, an arrowhead, and an axe

„ausele“ ir stačiakampio skerspjūvio išplatėjimu, atskiriančiu „auselę“ nuo rankenėlės (6 pav.). Kol kas šio dirbinio analogų rasti nepavyko. Mažiausiai fragmentiški darbo įrankiams priskirti radiniai yra geležinis pjautuvas ir peilis. Taip pat tirtame plote rastas arbaleto strėlės antgalis bipiramidine galvute, datuojamas XIV–XV a. Tirtame plote iš viso rasta 16 verpstukų ir jų dalių. Didžiąją dalį (11) sudaro dvigubo nupjauto kūgio formos, likusieji (5) yra cilindro – ritinio formos. Iš dvigubo nupjauto kūgio formos verpstukų ornamentuoti tik du (7 pav.).

Tirtame plote rasti 174 molio tinko (0,936 kg), 31 šlako (1,802 kg) gabalėlis. Tiek molio tinko, tiek šlako gabalėliai daugiausiai nedideli ir aiškesnių koncentracijų tirtame plote nesudaro. Gyvulių kaulai taip pat paplitę po visą plotą. Kaulai išlikę prastai (trupantys, sulūžę, labai smulkūs). 10 jų fragmentų išlikę geriau – šie kaulai galėjo būti vėlyvesnio laikotarpio nei didžioji dalis osteologinės medžiagos. Tikėtina, kad didžioji kaulų dalis yra I–VII a. laikotarpio, kada tirta vieta, kaip rodo keramikos medžiaga, buvo naudojama intensyviausiai. Identifikuota 360 (40,8 %) žinduolių kaulų. Naminių gyvulių kaulai sudaro 65 % (234 vienetai) medžiagos, laukinių – 31,4 % (113 vienetų) medžiagos. Didelis laukinių gyvūnų kaulų kiekis rodo, kad geležies amžiuje gyvenusiai bendruomenei medžioklė buvo labai svarbi ūkio dalis. Tai galėjo nulemti turtinga, įvairioms rūšims gyventi tinkama aplinka.

Inventorinti 94 titnaginiai radiniai. Dalis titnago yra per prastas, kad būtų skaldytas akmens amžiuje – nuskilimai gali būti natūralūs arba atsiradę dėl antropogeninės veiklos vėlesniais laikais (geležies amžiuje). Tačiau didžiajai daliai taikytina akmens amžiaus tipologija (skeltės, nuoskalos). 4 skeltės datuojamos vėlyvuoju paleolitu–mezolitu. Iš viso rasti tik

5 dirbiniai: 3 nenustatytos paskirties, strėlės antgalis, kirvelis – visi datuojami vėlyvuoju paleolitu–mezolitu (8 pav.). Akmens amžiaus radiniai į kultūrinį sluoksnį pateko atsitiktinai ir tiesiogiai su juo nėra susiję.

The Settlement Adjacent to Alytus Hillfort

In 2015, a total of 55 m^2 were excavated and roughly 1000 m^2 surveyed during the excavation of a planned recreational pitch on the SE boundary of the territory of Alytus Hillfort and the adjacent settlement (S Lithuania) (Fig. 1). A surviving 30–60 cm thick, settlement cultural layer, from which 3461 potsherds (29 793 kg) were collected, was discovered under an alluvial layer of clay loam and clay. All of the pottery types characteristic of the Iron Age (Figs. 2–5) as well as partly thrown pottery were discovered in the excavated area and therefore the chronology of the cultural layer remains very broad: 1st/second half of the 2nd–14th centuries. Based on the percentile distribution of the pottery types, it is possible to assert that the settlement's investigated zone was used the most intensively and perhaps for the longest period during the 1st–7th centuries. In addition to the pottery, 29 metal artefacts, the majority of which were very fragmentary, were discovered in the excavated area; the following should be mentioned separately: a flat bracelet, a penannular brooch (Fig. 6), a crook-shaped pin, a sickle, a knife, and a crossbow bolt head. 16 spindle whorls and whorl pieces (Fig. 7) and 883 animal bones and bone pieces (8.4 kg) were also found. Domestic animal bones comprised 65% (234 specimens) of the material, wild animal bones 31.4% (113 specimens). 94 flint finds, the majority from the Stone Age, were catalogued (Fig. 8).

Albinas Kuncevičius,
Ramūnas Šmigelskas

Neįtvirtinta gyvenvietė Bendžiukų kapinyno vietoje

Bendžiukų kapinynas (Molėtų r., Joniškio sen.) yra prie Kamanio ir Liūnelio ežerų. Šioje vietoje yra visas archeologinių objektų kompleksas, kurį, be kapinyno, sudaro piliakalnis, papėdės gyvenvietė, senkapis, vadinamas Graužinių senkapiu, ir kiek nutolęs Pakamanio kapinynas. Bendžiukų kapinynas yra tarsi kyšulyje pelkėtoje vietoje. Jo Š ir ŠR pusėje yra Kamanio ežeras, o V pusėje – Liūnelio ežeras. Teritorija tarp šių ežerų užpelkėjusi, tarp jų teka Jutonių upė. Drėgna ir pelkėta teritorija tęsiasi visu kapinyno V pakraščiu ir tolyn į P. Šiuo metu kapinyno teritoriją sudaro dvi kalvos. Pirmoji yra prie kelio, vedančio iš Žydavainių į Joniškį, joje buvo įrengtos senosios kaimo kapinaitės. Toliau į Š yra antra, kiek žemesnė, 30 m ilgio Š–P kryptimi ir apie 20 m R–V kryptimi kalva. Šios kalvos V kraštas nuvažinėtas lauko keliuko, o ŠV dalyje iškasinėta duobių. Kalvas tarpusavyje jungia dauba. NKVR abi kalvos vadinamos Bendžiukų kapinynu.

P. Baleniūnas šioje kalvoje 1940 m. iškasė perkasą, kurioje rado 5 palaidojimus. Du iš jų buvo suardyti, du visiškai išlikę ir vienas degintinis. Taip pat jis rado nemažai degintinių kaulų. Prie palaidojimų rasta audinio fragmentų, iš žalvarinių vielų pinta juosta, pintas žalvarinis žiedas, peilis ir keramikos šukių. Tyrėjas daro prielaidą, kad degintiniai kapai buvę ankstyvesni, o aptiktus kapus tuo metu datavo XV–XVII a. (*VAK*, byla 64, p. 15).

2015 m. tyrimai vykdyti Š kalvelėje, siekiant aptikti P. Baleniūno minėtus palaidojimus. Jų metu ištirtos 3 perkasos (dvi 2x5 m dydžio per-